
ТОВКАНЕЦЬ Г.В.,
доктор педагогічних наук,
доцент,
Мукачівський державний
університет,
м. Мукачеве

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

У статті розглядається проблема розвитку освіти на початку XXI століття, врахування впливу соціально-економічних трансформацій на модернізацію навчально-виховного процесу. Проаналізовано основні тенденції розвитку педагогічної освіти, серед яких гуманізація, інтеграція, демократизація, диференціація й індивідуалізація, неперервність освіти, диверсифікація змісту і форм педагогічної діяльності та інші.

Ключові слова: педагогічна освіта, тенденції розвитку, модернізація.

В статье рассматривается проблема развития образования в начале XXI века, учета влияния социально-экономических трансформаций на модернизацию учебно-воспитательного процесса. Проанализированы основные тенденции развития педагогического образования, среди которых гуманизация, интеграция, демократизация, дифференциация и индивидуализация, непрерывность образования, диверсификация содержания и форм педагогической деятельности и другие.

Ключевые слова: педагогическое образование, тенденции развития, модернизация.

In the article the problem of education in the XXI century, taking into account the impact of socio-economic transformation to modernize the educational process. The basic trends of teacher education, including humanization, which is the main purpose of «humanization» educational technology, integration, democratization and focus on self-organization of learning activities of students and students differentiation and individualization, continuity of education,

diversification of content and form of educational activities, professional and social mobility as one of the defining features of modern life way, strengthening the role of managerial competence, implementation of the principles of continuous teacher education, the creation of new types of educational institutions for non-formal education and others. It is noted that the basis of education degree should focus on developing, culture-dominant education responsible person that is able to self-education and self-development, is able to think critically, to process various information, use the acquired knowledge and skills for the creative solution of pressing problems, seeks change to better their lives and their country.

Key words: *teacher education, trends, modernization.*

Система освіти як один із соціальних інститутів, її розвиток повністю зумовлюється зміною потреб суспільства, характером і досягненнями науково-технічного і соціального прогресу. Динаміку сучасного суспільного розвитку характеризують швидкі і глибокі зміни в усіх сферах життя і діяльності людини – в науці і техніці, в економіці і політиці, в освіті та культурі, в організації виробництва і в управлінні ним. Освіта як один з найважливіших соціальних інститутів також схильна до постійного розвитку відповідно до зміни цілей і потреб суспільства з розробкою і впровадженням високих технологій. У той же час реагування освітніх систем на суспільні виклики часу відбувається не автоматично, а опосередковано, в процесі розвитку громадської думки та активності педагогів, громадських і державних діячів, відрізняючись певною інерційністю.

На рубежі ХХ–ХХІ століть як важливий засіб модернізації освіти стали розглядати педагогічну освіту. Проблемам розвитку педагогічної освіти приділяли значну увагу такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як

С. Вершловський, Б. Вульфсон, П. Друкер, Г. Єльнікова, І. Зязюн, В. Кре-

мень, А. Кузьмінський, Н. Кузьміна, З. Курлянд, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Пехота, В. Поліщук, А. Сбруєва, В. Семиченко, Л. Сігаєва, І. Соколова, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, І. Федорчук та ін. Значна увага розвитку вищої педагогічної освіти приділяється в державних документах [4;8].

Спеціальне вивчення основних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що проблема організації вищої педагогічної освіти, яка включає в себе загальнонаукову і загальнокультурну підготовку, вдосконалення власне професійного рівня кожного педагога, а також і педагогічного колективу загалом, набула в сучасних умовах своєрідного соціального і культурного феномену, що викликає професійний інтерес.

Мета статті: здійснити аналіз сучасних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти.

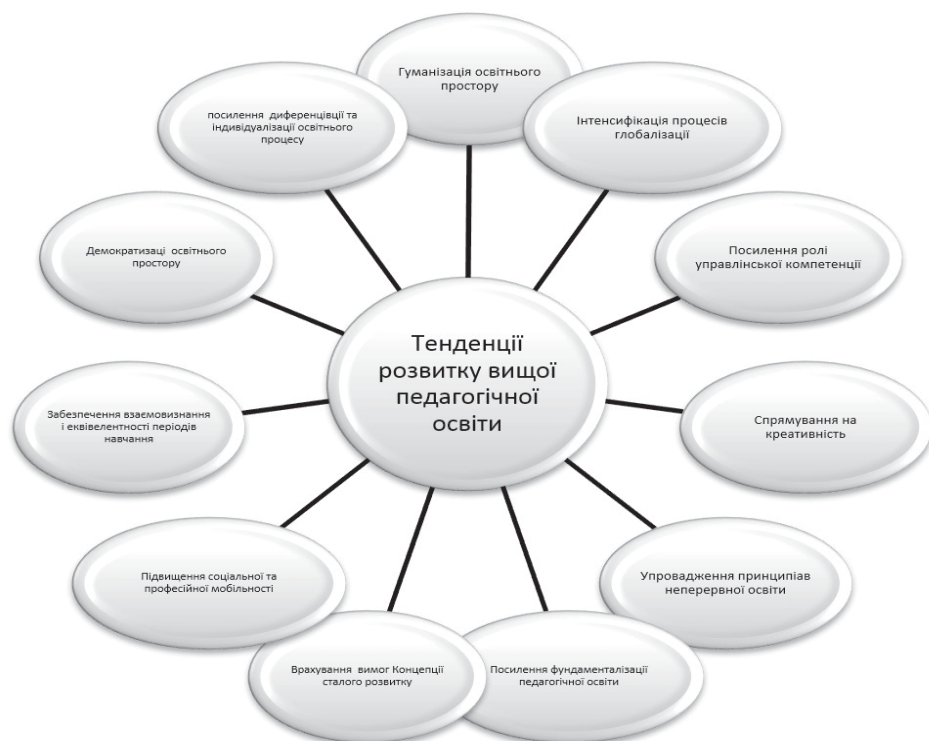
Зазначимо, що до провідних тенденцій розвитку західноєвропейського вищої педагогічної освіти кінця ХХ століття можна віднести наступні: обумовленість інтернаціональної уніфікації систем, структур і змісту педагогічної освіти об'єктивною необхідністю створення єдиного європейського

освітнього простору; гуманізація, гуманітаризація професійної підготовки майбутнього вчителя у зв'язку з гуманістичною переорієнтацією суспільної свідомості на світовому рівні; створення сучасної системи професійного відбору майбутніх педагогів як підстави для формування конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем професіоналізму; функціонування і розвиток існуючої системи неперервної (післядипломної) педагогічної освіти як умова постійного підвищення рівня професіоналізму педагогів.

Аналіз наукових джерел [1; 3; 5; 6; 9] уможливило стверджувати, що у світовій системі освіти початку XXI століття склалися і виразно проявляються такі глобальні тенденції:

- посилюється загальне прагнення до демократизації системи освіти, що забезпечує доступність освіти для всього населення країни, в першу чергу для здатної талановитої молоді незалежно від її соціального походження та матеріального становища, і спадкоємність ступенів і рівнів освіти;
- виразним стає прагнення до забезпечення права на освіту всім бажаним, то є реальна можливість і рівні шанси для кожної людини отримати освіту в навчальному закладі будь-якого типу та рівня, незалежно від національної і расової приналежності, політичних поглядів та віросповідання;
- відбувається поступове збільшення загальної тривалості і підвищення якості дошкільного навчання і виховання дітей, які значно полегшують успішну роботу всіх наступних рівнів освіти;
- має місце помітне підвищення ефективності роботи початкової школи за допомогою перегляду її програми і змісту освіти, залучення до педагогічної роботи в ній переважно випускників університетів, а не педагогічних училищ;
- відбувається перебудова основної (базової) школи. Вона полягає в тому, щоб закладати основи базових знань і вмінь одночасно із забезпеченням учнів максимально широкими можливостями навчально-професійної орієнтації. Характерно, що сьогодні жодна розвинута країна світу не забезпечує успішного з'єднання загальної освіти дітей та їх професійної підготовки високого рівня в стінах школи за період навчання в ній;
- загальною тенденцією для розвинених країн є поступове ускладнення систем професійної освіти, створення і використання нових його варіантів, більшість яких розраховане на молодь 18–23 років. Добре помітна також тенденція розширення системи професійної освіти на контингент дорослих людей, яким доводиться змінювати професію, а також відмова від занадто «вузьких» професій чи роду занять, і підготовка молодшої людини відразу за кількома спеціальностями, освоєння якими відбувається в короткий час після найму на роботу;
- помітними стають відхід школи від орієнтації на «середнього» учня і підвищений її інтерес до обдарованих дітей і молодим людям, до особливостей розкриття і розвитку їх здібностей та творчого потенціалу в процесі навчання саме засобами освіти;
- відбувається пошук додаткових ресурсів для забезпечення отримання освіти дітьми з особливими потребами, тобто дітей з відхиленнями у розвитку та дітей-інвалідів;
- спостерігається поступове розростання ринку освітніх послуг та роз-

- ширення їх спектру;
  - освіта стає пріоритетним об'єктом фінансування в усіх розвинених країнах світу, має місце усвідомлення перспективності інвестицій в людський капітал;
  - у сфері управління освітою відбувається пошук розумного компромісу між жорсткою централізацією і стандартизацією освіти, з одного боку, і повною автономією навчальних закладів, з іншого;
  - постійно розширюється спектр навчально-організаційних заходів, спрямованих як на задоволення різнобічних інтересів, так і на розвиток здібностей студентів;
  - відбувається розвиток багаторівневої системи освіти, яка забезпечує більш широку мобільність в темпах навчання і у виборі учнями майбутньої спеціальності. Вона формує в студента здатність і прагнення освоювати на базі отриманої університетської освіти нові спеціальності та професії;
  - для освітнього процесу ВНЗ характерно потужне збагачення сучасними інформаційними технологіями, широке включення в систему Internet з її багатющими інформаційними ресурсами та інтенсивний розвиток дистанційних форм навчання студентів;
  - у світовій освітній системі істотно збільшується гуманітарна складова змісту підготовки фахівців в цілому, а також за рахунок введення нових людиноорієнтованих наукових і навчальних дисциплін: філософії, психології, політології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки;
  - посилюються університетизація вищої освіти і процеси інтеграції всіх вищих навчальних закладів в систему провідних в країні і в світі університетів, що призводить до появи потужних університетських комплексів, науково-освітніх мегаполісів державного, континентального і міжрегіонального значення;
  - відбувається також об'єднання університетів з промисловими комплексами. В результаті формується база для наукових пошуків та адресної підготовки унікальних фахівців для сучасних фірм і підприємств;
  - регулярно оновлюються цілі, зміст і технології вищої професійної освіти, здійснюється коректування навчальних програм з урахуванням досягнень науково-технічного і соціального прогресу і вимог світових стандартів освіти;
  - поглиблюється міждержавне співробітництво в галузі освіти. Активність розвитку даного процесу залежить від потенціалу національної системи освіти і від забезпечення рівних умов для партнерства держав і окремих учасників цього співробітництва;
  - значного поширення набувають нововведення при збереженні сформованих національних традицій та національної ідентичності країн і регіонів. У силу цього освітній простір стає полікультурним і соціально орієнтованою на розвиток людини і цивілізації в цілому, більш відкритим для формування міжнародної освітньої середовища, національним за характером культури та наднаціональним за характером знань, залученню людини до світових життєвих цінностям, до скарбниці загальноцивілізаційних досягнень.
- Розглянуті світові тенденції розвитку освіти мають досить загальний характер. В той же час практично для розвитку кожного виду та рівня освіти

Рис. 1. Основні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти

мають місце і свої специфічні тенденції, обумовлені їх власними цілями, особливостями, характером здійснення і новими соціальними вимогами до рівня підготовки відповідних випускників.

На основі аналізу наукової літератури ми визначили найбільш характерні наступні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в Україні на початку XXI століття (рис. 1).

1. Гуманізація педагогічної освіти, що має основною метою «олюднення» педагогічних технологій. Ця тенденція виступає відображенням загальної зміни цілей і характеру суспільного виробництва і його орієнтацією на потреби та інтереси людини, а також усвідомлення в суспільстві визначальної ролі особистісного чинника

в забезпеченні високої ефективності виробництва. Система педагогічної освіти приділяє все більшу увагу формуванню у студентів розуміння ролі моральних норм і цінностей в їх майбутній професійній діяльності. Саме це забезпечує виховання у них почуття особистої відповідальності перед нинішнім і майбутніми поколіннями за можливі результати цієї діяльності.

2. Посилення ролі фундаменталізації педагогічної освіти. В умовах істотного прискорення науково-технічного прогресу і швидкої зміни поколінь техніки і технологій для розробки нових високих технологій та успішного їх використання в процесі створення сучасної конкурентоспроможної продукції одних спеціальних знань виявляється вже недостатньо. Сучасний

педагог повинен бути готовим до використання нових педагогічних технологій, застосовуючи при цьому інформаційні технології.

3. Демократизація освіти. Демократизація як один з провідних напрямків розвитку сучасної освіти будується на наступних принципах: самоорганізація навчальної діяльності учнів і студентів; співпраця педагогів і учнів; відкритість освітніх установ; різноманіття освітніх систем; регіоналізація освіти; рівні можливості в здобутті освіти; суспільно-державне управління.

4. Підвищення професійної та соціальної мобільності як однієї з визначальних рис способу життя сучасної людини, що вимагає відмови від вузької спеціалізації і переходу до універсалізації, до підготовки фахівця широкого профілю. Це дозволяє випускникам вільно орієнтуватися в досить широкому спектрі проблем у сфері професійної діяльності, швидко адаптуватися до неминучих змін технологій, умов і характеру педагогічної діяльності.

5. Врахування основних вимог Концепції сталого розвитку, оскільки серйозне ускладнення екологічної ситуації, проблеми якої набувають сьогодні глобальний характер, вимагає відповідної підготовки майбутнього педагога. Ця тенденція проявляється в посиленні екологічного виховання та прищепленні екологічної культури майбутнім педагогам.

6. Інтенсифікація процесів глобалізації світогосподарських зв'язків на основі принципів ринкової економіки зумовлює необхідність посилення економічної та правової підготовки педагогів. Без цього вони не можуть належним чином оцінити соціально-економічні результати педагогічної діяльності, а також забезпечувати пра-

вовий захист своїх винаходів та інших наукових розробок, інтелектуальної власності.

7. Посилення ролі управлінської компетенції у зв'язку з серйозною зміною цілей, характеру і структури професійної діяльності сучасного педагога і підвищенням ролі особистісного чинника і функцій навчання, перенавчання та виховання персоналу. Ця обставина викликає необхідність внесення відповідних змін і в зміст їх професійної освіти. Йдеться, зокрема, про серйозне підвищення якості управлінської підготовки педагогів. Сьогодні відповідні знання стають не просто елементами загальної культури педагога, а невід'ємною складовою його професійної компетенції.

8. Креативність, тобто спрямування перебудови освітнього процесу на те, щоб засвоєння знань мало творчий характер і заклало б базу для науково-дослідної і конструкторсько-проектної діяльності. Слід урахувати й те, що традиційна лінія на професійну спеціалізацію кадрів багато в чому втрачає свою актуальність, оскільки технологічні структури розвиваються так стрімко і стрибкоподібно, що потенціал наукової інформації, накопиченої фахівцем в ході навчання, дуже швидко вичерпується [1, с. 138].

9. Упровадження принципів неперервної педагогічної освіти, створення нових типів навчальних закладів для неформальної освіти, участь у розробленні та реалізації різних комерційних проектів, навчальних програм та планів, проведення маркетингових та соціологічних досліджень, видавничих діяльність тощо. Відбувається реалізація принципів неперервної системи освіти – системи базових ідей, які необхідно впроваджувати у процесі конструювання системи освітніх установ, супроводжуючих людину в різні

періоди її життя. До таких належать: а) поступальність у формуванні і збагаченні творчого потенціалу особистості; б) вертикальна і горизонтальна цілісність пожиттєвого освітнього процесу; в) інтеграція навчальної і практичної діяльності; г) урахування особливостей структури і змісту освітніх потреб людини на різних стадіях її життєвого циклу; д) змістова спадкоємність висхідних ступенів освітніх щаблів; е) єдність професійної, загальної і гуманітарної освіти; ж) самоосвіта в періоди між стадіями організованої навчальної діяльності; з) інтеграція формальної, неформальної та інформальної складових неперервного освітнього процесу.

10. Посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу шляхом розвитку варіативних освітніх програм, орієнтованих на різні категорії студентів, а також розробка індивідуалізованих програм і визначення темпів навчання стосовно персональних особливостей і здібностей кожного студента. Також передбачається суттєве розширення диференціації та індивідуалізації навчання на основі створення нових поколінь навчальних програм з максимально конкретизованим рівнем навчальних успіхів, на який повинен вийти кожен студент і досягнення якого об'єктивно перевіряється викладачем за допомогою компактних методик [1, с. 139].

11. Забезпечення взаємовизнання і еквівалентності періодів навчання, освітньо-кваліфікаційних рівнів та документів про отримання освітніх

кваліфікацій (атестатів і дипломів), а також вчених ступенів і звань на міжнародному рівні. Для успішного вирішення проблеми експертами, в тому числі і міжнародними, повинні обов'язково враховуватися особливості і характеристики кожної національної системи вищої освіти, які при цьому повинні відповідати також стандартизованому опису і використовуватися для об'єктивної оцінки якості навчання і заключних освітніх кваліфікацій.

Таким чином, XXI ст. – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи педагогічної освіти і зумовлюють необхідність прогнозування та проектування нових підходів до її модернізації. Основою вищої педагогічної освіти має бути орієнтація на розвиваючу, культуротворчу доміную, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання назрілих проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубасенюк О. А. *Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи* / О. А. Дубасенюк // *Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матер. Всеукр. конф. К.: ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135–142*

2. Кларк Б.Р. Поддержание изменений в университетах / Б.Р. Кларк / пер. с англ. Е.Степкиной. – М.: Изд.дом высшей школы экономики, 2011. – 312 с.
3. Кремень В.В. Філософія національної ідеї : Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 575 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 / Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу 14.10.2013 : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>. – Загол. з екрану. –
5. Ничкало Н. Г. Проблеми педагогічної освіти у діяльності наукових шкіл / Н. Ничкало // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського : зб. наук. пр. – Вип.1.28. Розвиток педагогічної освіти в контексті цивілізаційних змін / ред.: В. Д. Будаєв, О. М. Пехота. – Миколаїв : МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – (Педагогічні науки) – С. 27 – 36.
6. Поліщук В. Тенденції розвитку соціально-педагогічної освіти: зарубіжний досвід / В. Поліщук // Я-концепція Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: з. наук. пр. / Редкол. І. А. Зязюн (голова), О. М. Отич та ін.; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти та освіти дорослих НАПН України. – К., 2014. – С. 398 – 403.
7. Соколова И. И. Педагогическое образование: тенденции развития / И. И. Соколова // Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. – Вип. 1.33. Педагогічні науки. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 45 – 50.
8. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: матеріали парламентських слухань / за заг ред. проф. В.І. Полохало. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 630 с.
9. Федорчук І. Тенденції розвитку педагогічної освіти у країнах Південного Кавказу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / Ірина Федорчук // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 2–3 (16 – 17). – С. 139 – 145.
10. Social science and policy challenges: democracy, values and capacities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/>

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>